

УДК 544.344.3:015.35:546:(663'76'26):544.32+548.736.4

БОРОКАРБИДИ РІДКІСНОЗЕМЕЛЬНИХ МЕТАЛІВ З ПЛОСКИМИ БОР-КАРБОНОВИМИ СІТКАМИ: КРИСТАЛІЧНА СТРУКТУРА YbB_2C_2

В. Бабіжецький

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Кирила і Мефодія, 6, 79005 Львів, Україна
e-mail: v.babizhetskyi@googlemail.com*

Рентгенівським методом монокристала вперше досліджено кристалічну структуру тернарного борокарбиду YbB_2C_2 . Сполука кристалізується в тетрагональній сингонії, просторова група $P4/mbm$, символ Пірсона $tP10$ з параметрами ґратки $a = 5,338(1)$, $c = 3,567(1)$ Å, $R1 = 0,046$ ($wR2 = 0,096$) для 190 рефлексів з $I_0 > 2\sigma(I_0)$. У структурі YbB_2C_2 плоскі сітки із чотири- (B_2C_2) та восьмиатомних (B_4C_4) кілець легких елементів розташовані безпосередньо одна над одною. Сполуку можна описати ізоелектронно формулою $(\text{Yb}^{2+})(\text{B}_2\text{C}_2^{2-})$.

Ключові слова: борокарбіди рідкісноземельних металів, кристалічна структура.

Борокарбіди рідкісноземельних металів (R , РЗМ) складів RB_2C , RB_2C_2 , у яких чергуються моноатомні (товщиною в один атом) шари ковалентно з'єднаних борокарбонів сіток різного складу та катіонів рідкісноземельних металів, відомі впродовж останніх чотирьох десятиріч років [1]. Відомі сполуки складу RB_2C_2 ($R = \text{Y-Lu}$) кристалізуються у тетрагональній сингонії. Для опису їхніх кристалічних структур раніше вибрано елементарну комірку з параметрами ґратки $a_0 \approx 3,8$, $c_0 \approx 4,0$ Å [2]. З'ясовано, що атоми В та С формують планарну 4.8^2 сітку з чотири- та восьмиатомних кілець. У ході дослідження структури методом монокристала для сполуки LaB_2C_2 вибрано модель з подвосним параметром c_0 та просторовою групою $P-42c$. У цій моделі планарні борокарбоніві сітки розташовані одна над одною з чергуванням атомів Бору та Карбону та із В-В і С-С зв'язками у моноатомних борокарбонівих шарах [3]. Проведений подальший аналіз структури та запропонованих у працях [2–4] інших моделей кристалічних структур борокарбідів RB_2C_2 виявив два питання, на які не було однозначної відповіді: 1) чи атоми Бору та Карбону утворюють В-В та С-С зв'язки між собою у шарах? 2) атоми одного сорту у шарах перебувають один над одним чи чергуються? Теоретичні розрахунки стабільності електронної структури для цих сполук засвідчили, що у шарах можливі лише гетероатомні В-С зв'язки [5]. Нове дослідження кристалічних структур складу RB_2C_2 ($R = \text{La-Nd, Tb-Tm, Lu}$) проведене методами нейтронної дифракції порошку, дало змогу виявити, що сполуки кристалізуються у просторовій групі $P4/mbm$ та з параметрами ґратки ($a=a_0\sqrt{2}$, $c=c_0$) $a \approx 5,0$, $c \approx 3,5$ Å [6, 7].

Отже, структура цих сполук має лише гетероатомні В-С зв'язки на протигагу моделям, наведеним у [2–4]. Дослідженнями кристалічної структури сполуки CaB_2C_2 [8] також не виявлено В-В та С-С зв'язків у бор-карбонічних сітках, однак виявлено вдвічі більшу комірку $\sqrt{2}a_0 \times \sqrt{2}a_0 \times 2c_0$ внаслідок чергування атомів Бору та Карбону вздовж осі c . У сполуці ScB_2C_2 значну роль відіграє розмірний фактор і вона кристалізується у власному структурному типі [9]. Розмір атомів Sc є замалим для восьмиатомних кілець бор-карбонічної сітки. Атоми В та С у кристалічній структурі ScB_2C_2 формують планарну 5.7² сітку з конденсованих п'яти- та семиатомних кілець.

Під час дослідження взаємодії компонентів у системі Yb–B–C виявлено існування борокарбїду складу YbB_2C_2 . Метою подальшого дослідження був синтез монокристалів та дослідження його кристалічної структури методом монокристала. Для дослідження кристалічної структури сполуки та її можливої області гомогенності зразки складів $\text{Yb}_{20}\text{B}_{40}\text{C}_{40}$, $\text{Yb}_{22}\text{B}_{39}\text{C}_{39}$ синтезовано сплавленням чистих компонентів: ітербій (Alfa – Aesar, Johnson Matthey Company, чистотою $\geq 99,99$ мас. %), графітовий порошок (Aldrich, $\geq 99,999$ мас. %), кристалічний бор (H.C. Starck, Germany, чистотою $\geq 99,9$ мас.%). Порошки графіту та бору перед використанням дегазували прожарюванням при 1 270 К та тиску $p < 10^{-3}$ Па. Стружку РЗМ перемішували з порошками бору та графіту, узятими в стехіометричних співвідношеннях, і пресували у сталевій пресформі. Спресовані таблетки масою 1,0 г сплавили в електродуговій печі в атмосфері очищеного аргону. Отримані злитки запаювали в танталові ампули та грїли 30 хв. у високочастотній печі (TIG-10/300, Hüttinger, FRG) за температури 1 970 К. Після нагрівання ампул зразки охолоджували до кімнатної температури на мідному охолоджуваному водою поді за вимкнутої печі. Оскільки зразки можуть гідролізувати на повітрі, то їх готували й досліджували в атмосфері очищеного аргону.

Кристал неправильної форми відібрали з подрібненого зразка складу $\text{Yb}_{20}\text{B}_{40}\text{C}_{40}$. На етапі попереднього дослідження методами Лауе та коливання (камера Бюрґера, CuK_α випромінювання) визначили тетрагональну симетрію кристала й приблизні значення періодів ґратки. Масив експериментальних даних отримано на автоматичному монокристалічному дифрактометрі STOE IPDS II. Кристалохімічні характеристики сполуки та деталі знімання наведені в табл. 1.

Модель кристалічної структури сполуки YbB_2C_2 визначено прямими методами з використанням програми SIR97 [10] та уточнено в анізотропному наближенні теплових коливань для атомів Ітербію за допомогою програми SHELX-97 [11] у комплексі програм WinGX [12]. Координати та теплові параметри атомів наведені у табл. 2. Експериментальний масив інтенсивностей відбиття для уточнення параметрів ґратки сполуки методом порошкової дифрактометрії одержали з полікристалічних зразків, запаєаних у капіляри в атмосфері аргону, на порошковому дифрактометрі STOE STADI P (MoK_α випромінюванням, інтервал кутів 2θ $5^\circ \leq 2\theta \leq 35^\circ$ із кроком $0,01^\circ$ 2θ , час сканування в кроці – 130 с). Профільний аналіз дифрактограм зразків для вивчення їхньої гомогенності та фазового складу виконано за допомогою пакета програм WinCSD [13]. Результати рентгенофазового аналізу засвідчили, що YbB_2C_2 перебуває у рівновазі з YbB_2C та YbB_6 [1]. Параметри кристалічної ґратки уточнені методом порошку, такі $a = 5,3397(4)$, $c = 3,5685(4)$ Å. Змін параметрів кристалічної ґратки, які могли свідчити про область гомогенності, не виявлено.

Таблиця 1

Кристалохімічні характеристики, деталі знімання та уточнення
структури сполуки YbB₂C₂

Формула	YbB ₂ C ₂ .
Просторова група	<i>P4/mbm</i> (№ 127)
Символ Пірсона, <i>Z</i>	<i>tP</i> 10, 2
Параметри комірки	
<i>a</i> , Å	5,338(1)
<i>c</i> , Å	3,567(1)
Об'єм елементарної комірки, Å ³	101,69(4)
Обчислена густина, г/см ³	6,798
Коефіцієнт адсорбції, 1/см	36,261
Розмір кристала, × мм ³	0,044×0,026×0,008
Випромінювання і довжина хвилі, Å	Mo-K _α ; 0,71073
Дифрактометр	STOE IPDS II
Кількість уточнюваних параметрів	8
Уточнення	<i>F</i> ²
2θ _{max} та (sinθ/λ) _{max}	69,30; 0,714
<i>h</i> , <i>k</i> , <i>l</i>	-8 ≤ <i>h</i> ≤ 8 -7 ≤ <i>k</i> ≤ 7 -5 ≤ <i>l</i> ≤ 5
Загальна кількість відбиттів	757
Кількість незалежних відбиттів	190 (<i>R</i> _{int} = 0,105)
Кількість відбиттів з <i>I</i> _o ≥ 2σ(<i>I</i> _o)	190 (<i>R</i> _σ = 0,033)
Фактор розбіжності <i>R</i> ₁ (<i>R</i> ₁ всі відбиття) ^a	0,046 (0,046)
<i>wR</i> ₂ (<i>wR</i> ₂ всі відбиття) ^b	0,096 (0,096)
<i>S</i> по <i>F</i> ² :	1,3
Δρ _{max} та Δρ _{min} (e Å ⁻³)	-1,52; +1,73

$$^a R_1(F) = [\sum(|F_o| - |F_c|)] / \sum |F_o|$$

$$^b wR_2(F^2) = [\sum[w(F_o^2 - F_c^2)^2] / \sum[w(F_o^2)^2]]^{1/2};$$

$$[w^{-1} = \sigma^2(F_o^2) + (0,0772P)^2 + 0,0000P], \text{ де } P = (F_o^2 + 2F_c^2) / 3$$

Таблиця 2

Координати та ізотропні теплові параметри атомів у структурі YbB₂C₂

Атом	ПСТ	<i>x</i>	<i>y</i>	<i>z</i>	<i>U</i> _{eq} / <i>U</i> _{iso} , Å ²
Yb*	2 <i>a</i>	0	0	0	0,0064(9)
B	4 <i>h</i>	0,355(1)	0,145(1)	0,5	0,005(2)
C	4 <i>h</i>	0,160(3)	0,340(3)	0,5	0,009(8)

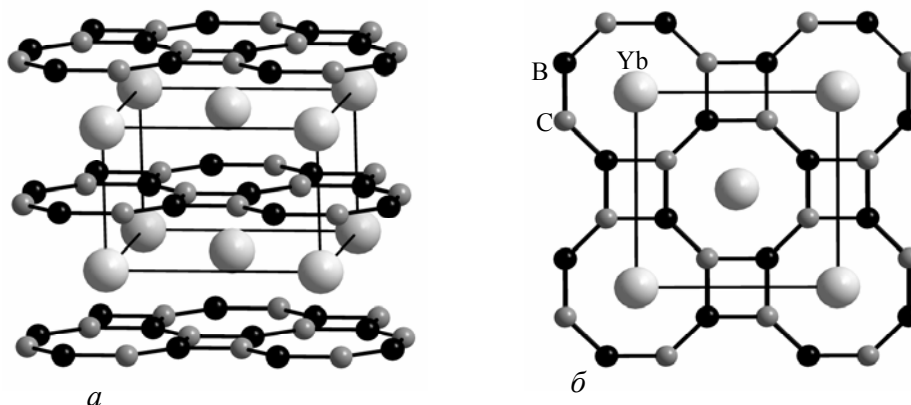
$$*U_{11} = 0,069(8), U_{22} = 0,069(8), U_{33} = 0,054(9), U_{13} = U_{23} = U_{12} = 0$$

У ході визначення кристалічної структури сполуки YbB_2C_2 також перевірено три різні структурні моделі, запропоновані у працях [2–4]. Як і у випадку проведених раніше монокристалічних досліджень сполук RB_2C_2 ($R = \text{Y}, \text{Sm}, \text{Gd}$) [12, 13], подвоєння параметра c кристалічної ґратки не виявлено. Сполука кристалізується в структурному типі DyB_2C_2 [6]. У структурі тернарного борокарбіду YbB_2C_2 плоскі сітки з чотири- (B_2C_2) та восьмиатомних (B_4C_4) кілець легких елементів розташовані безпосередньо одна над одною і не повернуті на 90° у площині xy , як запропоновано у моделі структури LaB_2C_2 [3]. Унаслідок цього у кристалічній структурі сполуки YbB_2C_2 не відбувається подвоєння параметра комірки c , як це виявлено у структурі сполуки CaB_2C_2 [8]. Аналіз міжатомних віддалей легких елементів (табл. 3) є ознакою скоріше нерегулярного характеру зв'язку у площині сітки $(\text{B}_2\text{C})_\infty$. У бор-карбонічних сітках кристалічної структури сполуки YbB_2C_2 наявні два типи В-С віддалей. У восьми- та чотириатомних кільцях простежуються довші віддалі $\delta_{\text{B-C}}=1,630(9)$ Å, з кутом між атомами В-С-В $137,8(4)^\circ$. Короткі віддалі зафіксовано лише у восьмиатомних кільцях $\delta_{\text{B-C}}=1,472(8)$ Å та кутом між атомами В-С-В $84,3(4)^\circ$. Атоми Ітербію розміщені над восьмиатомними кільцями з дещо коротшими віддальми до атомів С ($\delta_{\text{Yb-C}}=2,685(9)$ Å), ніж до атомів В ($\delta_{\text{Yb-B}}=2,715(4)$ Å) і утворюють кубічну підґратку. Віддалі Yb-Yb у напрямі $[001]$ становлять $3,568(1)$ Å, у напрямі $[100]$ – $3,775(1)$ Å.

Таблиця 3

Міжатомні віддалі (δ , Å) та В-С кути (град.) у структурі YbB_2C_2

Атоми	Кратність	δ	Атоми	Кратність	Кути (град.)
Yb-Yb	2	3,568(1)	C-B-C	2	132,2(9)
Yb-Yb	4	3,775(1)	C-B-C	1	95,6(4)
Yb-B	8	2,715(4)	B-C-B	2	137,8(4)
Yb-C	8	2,685(9)	B-C-B	1	84,3(4)
B-C	2	1,630(9)			
B-C	1	1,472(8)			

Рис. 1. Кристалічна структура сполуки YbB_2C_2 (а) та її проекція на площину xy (б).

Дослідження кристалічної структури тернарного борокарбіду YbV_2C_2 засвідчило, що, на відміну від розрахованої методом монокристала кристалічної структури сполуки LaV_2C_2 [3], у структурі YbV_2C_2 сітки $(\text{B}_2\text{C}_2)_\infty$ розташовані безпосередньо одна над одною і без утворення всередині їх зв'язків В-В та С-С (рис. 1). Подібний порядок розташування легких атомів у бор-карбонівих двовимірних сітках виявлено раніше для ряду сполук RB_2C_2 [14] і у структурах сполук з плоскими двовимірними бор-карбонівими сітками CaV_2C_2 та ScV_2C_2 .

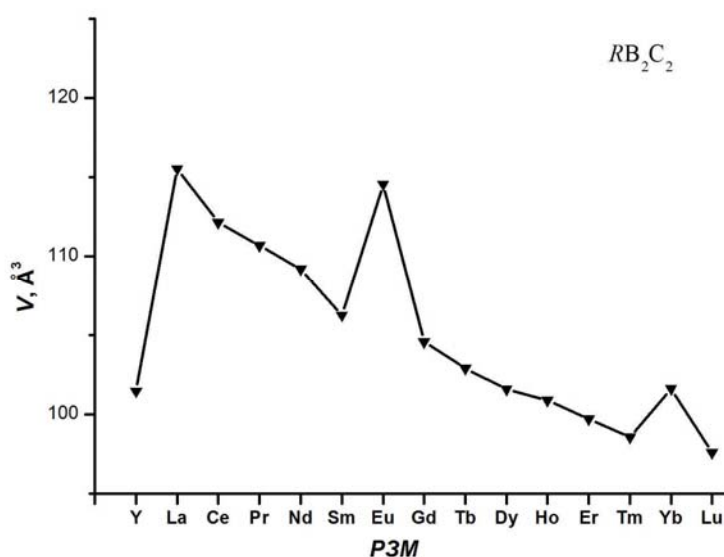

Рис. 2. Зміна об'єму елементарної комірки залежно від РЗМ для сполук ряду RB_2C_2 , наведена за даними [2], та сполуки YbV_2C_2 за результатами цієї праці.

Розраховані у [15] ефективні магнітні моменти для атомів $R = \text{Y}, \text{Ce-Nd}, \text{Gd-Tm}$ у сполуках ряду RB_2C_2 свідчать про їхній ступінь окиснення +3. Як бачимо з рис. 2, для ряду RB_2C_2 об'єм елементарних комірок сполук не відхиляється від майже лінійної залежності об'єму елементарної комірки від типу РЗМ, за винятком EuV_2C_2 , та YbV_2C_2 , що може свідчити про ступінь окиснення атомів ітербію та європію +2. Параметри кристалічної ґратки для EuV_2C_2 наведені лише порівнянно з іншими R [7], без уточнення і потребують експериментальної перевірки. Виконані у працях [5, 16] теоретичні розрахунки свідчать про найбільш стабільну форму існування бор-карбонівих сіток у випадку заряду $(\text{B}_2\text{C}_2)^{2-}$, тоді як третій валентний електрон рідкісноземельного металу перебуває у металічній зоні провідності. Отже, з урахуванням ступеня окиснення ітербію, груп $(\text{B}_2\text{C}_2)^{2-}$ склад сполуки YbV_2C_2 можна ідеалізовано описати ізоелектронною формулою $(\text{Yb}^{2+})(\text{B}_2\text{C}_2)^{2-}$.

1. *Bauer J., Halet J.-F., Saillard J.-Y.* Rare earth metal borocarbides: examples of coordination compounds in solid-state chemistry // *Coord. Chem. Rev.* 1998. Vol. 178–180. P. 723–753.
2. *Fishel N. A., Eick H. A.* Some new lanthanide diboridedicarbides // *J. Inorg. Nucl. Chem.* 1969. Vol. 31. P. 891–893.
3. *Bauer J., Bars O.* The ordering of boron and carbon atoms in the LaB_2C_2 structure // *Acta Crystallogr. Sect. B.* 1980. Vol. 36. P. 1540–1544.
4. *Smith P. K., Gilles P. W.* High temperature rare-earth-boron-carbon studies-III. LnB_2C_2 and the ternary phase diagram // *J. Inorg. Nucl. Chem.* 1967. Vol. 29. P. 375–382.
5. *Burdett J.K., Canadell E., Hughbanks T.* Symmetry control of the coloring problem: the electronic structure of MB_2C_2 ($M = \text{Ca, La, ...}$) // *J. Am. Chem. Soc.* 1986. Vol. 108. P. 3971–3976.
6. *Yamauchi H., Onodera H., Ohoyama K., et al.* Antiferroquadrupolar ordering and magnetic properties of the tetragonal DyB_2C_2 compound // *J. Phys. Soc. Japan.* 1999. Vol. 68. N 6. P. 2057–2066.
7. *Ohoyama K., Kaneko K., Indoh K., et al.* Systematic study on crystal structures in tetragonal RB_2C_2 ($R = \text{rare earth}$) compounds // *J. Phys. Soc. Japan.* 2001. Vol. 70. N 11. P. 3291–3295.
8. *Albert B., Schmitt K.* CaB_2C_2 : Reinvestigation of a semiconducting boride carbide with a layered structure and an interesting boron/carbon ordering scheme // *Inorg. Chem.* 1999. Vol. 38. P. 6159–6163.
9. *Smith G. S., Johnson Q., Nordine P. C.* The crystal structure of ScB_2C_2 // *Acta Crystallogr.* 1965. Vol. 19. P. 668–673.
10. *Altomare A., Burla M. C., Camalli M. et al.* SIR97: a new program for solving and refining crystal structures // *J. Appl. Crystallogr.* 1999. Vol. 32. P. 115–119.
11. *Sheldrick G. M.* SHELXL-97: Program for the refinement of crystal structures, University of Göttingen, Germany, 1997.
12. *Farrugia L. J.* WinGX suite for small molecule single-crystal crystallography // *J. Appl. Crystallogr.* 1999. Vol. 32. P. 837–838.
13. *Akselrud L. G., Grin Yu. N., Zavalii P. Yu., Pecharskii V. K.* WinCSD – Universal Program Package for Single Crystal and/or Powder Structure Data Treatment // *Materials Science Forum, Mater. Sci. Forum.* 1993. Vol. 133–136. P. 335–340.
12. *Babizhetskyy V., Hoch C., Mattausch H., Simon A.* Boron-carbon order and symmetry control: single-crystal X-ray study of SmB_2C_2 // *Z. Naturforsch.* 2006. Vol. 61b. P. 727–732.
13. *Reckeweg O., DiSalvo F.* Different structural models of YB_2C_2 and GdB_2C_2 on the basis of single-crystal x-ray data // *Z. Naturforsch.* 2014. Vol. 69b. P. 289–293.
14. *Babizhetskyy V., Simon A., Hoch C., et al.* Structural, electronic and magnetic properties of layered REB_2C compounds ($\text{RE} = \text{Dy, Tm, Lu}$), *J. Solid State Chem.* 2012. Vol. 191. P. 121–128.
15. *Sakai T., Adachi G.-Y., Schiokawa J.* Magnetic properties of the rare earth diborodicarbides (RB_2C_2) // *J. Solid State Commun.* 1981. Vol. 40. P. 445–449.

16. Rocquefelte X., Boulfefel S. E., Ben Yahia M., et al. Structural preference versus metal within the MB_2C_2 ($M = Mg, Sc, Ca, Y, Ln$) phases: The coloring problem revisited by DFT calculations // *Angew. Chem. Int. Ed.* 2005. Vol. 44. P. 7542–7545

TERNARY RARE-EARTH BORIDE CARBIDES CONTAINING PLAIN BORON-CARBON NETWORKS: THE CRYSTAL STRUCTURE OF YbB_2C_2

V. Babizhetskyy

*Ivan Franko National University of Lviv,
Kyryla and Mefodija Str., 6, 79005 Lviv, Ukraine
e-mail: v.babizhetskyy@googlemail.com*

The new compound YbB_2C_2 was obtained in a systematic investigation of the Yb-B-C system. Suitable amounts of B and C as powders and Yb chips were mixed together, cold-pressed into pellet, arc melted and heated in an induction furnace in Ta-container at 1970 K. Shiny black plate-like single crystals isolated from the crushed molten sample of composition $Yb_{20}B_{40}C_{40}$ were mounted in a glass capillary under argon atmosphere for X-ray investigation. The crystal structure of YbB_2C_2 has been determined for the first time using single crystal X-ray diffraction data. It crystallizes in the tetragonal space group $P4/mbm$, Pearson symbol tP10, $a = 5,338(1)$, $c = 3,567(1)$ Å, $R1 = 0.046$ ($wR2 = 0.096$) for 190 reflections with $I_0 > 2\sigma(I_0)$.

X-ray single diffraction study have been established that the four and eight-membered slightly puckered rings in the YbB_2C_2 structure consist of alternating B and C atoms, as predicted by the theoretical calculations and has confirmed the structural model proposed on a basis of neutron powder diffraction study of other RB_2C_2 (R : La, Ce, Pr, Nd, Tb, Dy Ho, Er Tm, Lu). Two type of B-C bonds are present: long bonds (1.630(9) Å, and B-C-B angle 137.8(4)°) common to the four- and eight-membered rings and short bonds (1.472(8) Å, and B-C-B angle 84.3(4)°) unique to the eight-membered rings. The Yb atoms located above the centers of the eight-membered rings have slightly shorter contacts to C (2.685(9) Å) than to B (2.715(4) Å) in keeping with the greater electronegativity of carbon. The Ytterbium atoms are packed in an almost simple cubic array. The Yb-Yb distances are of 3.568(1) Å parallel to c plane (c lattice parameters) and 3.775(1) Å in the ab plane. They are comparable with other Ln-Ln distances obtained after neutron diffraction study considering of lanthanoid contraction. The electron partition of YbB_2C_2 can be written as $(Yb^{2+})(B_2C_2^{2-})$.

Key words: Rare-earth metal borocarbide; Crystal structure.

Стаття надійшла до редколегії 02.11.2015
Прийнята до друку 12.01.2016